

Аналогічно варто моделювати навчальні завдання і в межах викладання вибіркокових дисциплін, адже вони також містять великий дидактичний та виховний потенціал для формування академічної доброчесності майбутніх фахівців сфери охорони здоров'я, реалізація якого залежить від педагогічної майстерності/творчості педагогів університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колесніков А. Академічна доброчесність в українському освітньо-науковому просторі: проблеми та соціальні загрози. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2020. Вип. 24. С. 122-128. <https://doi.org/10.35774/rarpsu2019.24.122>
2. Стефанюк Г. В. Академічна доброчесність в науково-дослідницькій діяльності здобувачів вищої освіти історичних спеціальностей. *Педагогічна академія. Наукові записки*. 2025. 30 серпня. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17034303>
3. Філіпенко Л. В., Думанський О. В., Козак О. В. Академічна доброчесність в науковому та освітньому середовищі закладів освіти України: погляд крізь призму наявності штучного інтелекту. *Академічні візії*. 2023. Вип. 19. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7966703>

Любов ЛИТВИН

*Кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
llm230766@tnpu.edu.ua*

ЦІННІСНІ ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасних умовах трансформації соціально-економічних систем освіта дедалі більше інтегрується в ринкове середовище, що актуалізує питання фінансової автономії закладів освіти. Надання інституціям ширших повноважень у сфері управління фінансовими ресурсами розглядається як передумова підвищення ефективності, гнучкості та конкурентоспроможності освітніх установ.

Водночас розширення фінансової автономії супроводжується низкою ціннісних викликів, що стосуються трансформації місії освіти, зміни пріоритетів діяльності закладів та переосмислення ролі освіти як суспільного блага. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження ризиків, пов'язаних із посиленням ринкових механізмів у сфері освіти.

Фінансова автономія передбачає здатність закладів освіти самостійно формувати, розподіляти та використовувати фінансові ресурси, визначати пріоритети розвитку та залучати альтернативні джерела фінансування [1].

Фінансова автономія є складовою інституційної автономії та важливим елементом модернізації системи освіти. Завдяки автономії заклади освіти отримують можливість ефективніше реагувати на виклики зовнішнього середовища, впроваджувати інновації та формувати партнерства з бізнесом і громадою.

Фінансова автономія закладів освіти – реальний крок до ефективного управління. До 1 вересня 2027 року всі заклади освіти мають перейти на фінансову автономію: самостійно управляти коштами, планувати видатки та вести бухгалтерський облік [2]. Це вимога Закону України «Про повну загальну середню освіту» та один із ключових етапів реформи децентралізації в освіті. Автономія дозволяє закладам освіти швидше реагувати на потреби освітнього процесу, планувати видатки під конкретні завдання, укласти угоди з постачальниками і виконувати ремонти без зайвої бюрократичної тяганини.

Інтеграція освіти в ринкові відносини зумовлює трансформацію її базових цінностей. Якщо традиційно освіта розглядалася як суспільне благо, то сьогодні дедалі більше утверджується її інструментальне сприйняття як послуги. Це призводить до зміщення акценту з гуманістичних цінностей на економічну ефективність; переорієнтації освітніх програм на потреби ринку праці; посилення конкуренції між закладами освіти.

Запровадження фінансової самостійності неминує породжує ціннісні конфлікти в освітньому середовищі. Найбільш небезпечним є ризик комерціалізації, який може призвести до девальвації якості вищої освіти. Коли заклад стає надмірно орієнтованим на максимізацію власних прибутків, виникає загроза фальсифікації результатів навчання задля утримання контрактних студентів. Це формує потужні механізми культивування академічної нечесності, де оцінка стає товаром, а не показником реальних знань.

Етичний вимір фінансової автономії також проявляється у питанні благодійних внесків. Хоча законодавство дозволяє використання спецрахунків для легалізації допомоги від батьків та меценатів, на практиці це часто межує із примусовими зборами. Важливо розуміти, що будь-які прямі виплати коштів батьками вчителям є незаконними та підпадають під дію Кримінального кодексу, проте автономія закладу може використовуватися як ширма для таких практик, якщо не налагоджено систему прозорості звітності.

Більше того, фінансова автономія може стати інструментом соціальної сегрегації. Успішні заклади, розташовані у заможних громадах, мають більше можливостей для залучення додаткових коштів та надання платних послуг (наприклад, додаткових занять, оренди приміщень), тоді як заклади у депресивних регіонах залишаються обмеженими лише мізерними бюджетними

асигнуваннями. Це створює ціннісний розрив у розумінні освіти як рівного шансу для кожного.

Для керівника закладу освіти перехід на фінансову автономію означає кардинальну зміну посадового профілю. Замість того, щоб бути виключно педагогічним лідером, він змушений ставати фінансовим менеджером. Експертні оцінки свідчать, що навантаження на директора школи при впровадженні автономії зростає на 20–30% [3]. Це зростання пов'язане із необхідністю занурення у складні процедури публічних закупівель, бухгалтерського обліку та фінансового планування.

Ефективність фінансової автономії закладів освіти прямо залежить від здатності інституції забезпечувати динамічний баланс трьох ціннісних компонентів: економічної ефективності, соціальної справедливості та академічних цінностей.

Економічна ефективність – передбачає раціональне використання фінансових ресурсів, забезпечення конкурентоспроможності закладу освіти та його фінансової стійкості.

Соціальна справедливість – орієнтує на забезпечення рівного доступу до освіти, інклюзивність та недопущення посилення освітньої нерівності.

Академічні цінності – охоплюють якість освіти, академічну свободу, доброчесність та розвиток особистості.

Порушення балансу економічних, соціальних та академічних орієнтирів управління призводить до деформації функцій освіти, зокрема до її надмірної комерціалізації, втрати соціальної орієнтованості або зниження якості освітніх послуг. Якщо домінує лише економіка – виникає комерціалізація; соціальна рівність – ризик неефективності; академічні цінності без ресурсів – декларативність.

Важливу роль у забезпеченні ціннісного балансу фінансової автономії відіграють регуляторні механізми, зокрема державна освітня політика, внутрішні системи управління закладами освіти, інструменти забезпечення якості та фінансова прозорість.

Європейський досвід засвідчує, що фінансова автономія закладів освіти розглядається як необхідна умова підвищення якості та інноваційності освітніх систем, яка ефективно функціонує лише за умови поєднання інституційної свободи з механізмами публічної відповідальності та державної підтримки. Зокрема, у країнах Північної Європи (Фінляндія, Швеція) фінансова автономія реалізується в умовах сильної державної підтримки, що дозволяє уникнути надмірної комерціалізації освіти. У той же час у Великій Британії спостерігається більш виражена ринкова модель, яка підвищує конкуренцію, але водночас актуалізує проблему доступності освіти [3].

Для України важливим є врахування цього досвіду з метою формування моделі фінансової автономії, що поєднує гнучкість управління з дотриманням принципів соціальної справедливості та якості освіти.

Таким чином, фінансова автономія закладів освіти є важливим чинником модернізації освітньої системи, що відкриває нові можливості для розвитку, інновацій та підвищення ефективності. Водночас вона супроводжується низкою ціннісних викликів і ризиків, пов'язаних із комерціалізацією освіти, нерівністю доступу, зміною пріоритетів та залежністю від зовнішніх ресурсів. У сучасних умовах ключовим завданням є забезпечення балансу між ринковими механізмами та суспільною місією освіти. Це потребує формування чітких ціннісних орієнтирів управління, спрямованих на збереження освіти як суспільного блага.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Фінансова автономія закладів загальної середньої освіти: чому це важливо і скільки часу залишилось школам на її впровадження. Проєкт DECIDE. URL: <https://decentralization.ua/news/20164>
3. Фінансова автономія в закладах освіти України: успішні кейси впровадження – НУШ. URL: <https://nus.org.ua/2022/02/22/finansova-avtonomiya-v-zakladah-osvity-ukrayiny-uspishni-kejsy-vprovadzhennya/>

Ірина БЕЙГЕР

*Здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
iryna.beiger@tnpu.edu.ua*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВИКЛИКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) визначає нові тенденції трансформації сучасного освітнього простору та суттєво впливає на функціонування вищої освіти. Інтелектуальні системи, здатні генерувати, аналізувати та адаптивно подавати інформацію, відкривають широкі можливості для модернізації навчального процесу, однак, водночас, ставлять перед університетами складні ціннісні, етичні та організаційні питання. У цьому контексті особливої актуальності набуває переосмислення фундаментальних засад освіти, зокрема тих, що стосуються ролі викладача, автономії студента, принципів взаємодії у навчальному середовищі та